

Barndomsminner fra Lade i krigsårene

Av August L. Nissen

Lade og Østmarka

Da Norge ble okkupert i 1940, var jeg 8 år. Jeg bodde på Lade, nærmere bestemt på Østmarka sykehus, hvor min far var overlege. Tyskerne hadde det med å rekvirere bygninger. 10. mai 1942 rekvirerte de alle sykehusets bygninger unntatt overlegeboligen, gårdsbrukets bygninger, likhuset og laboratoriebygningen. Lade gård ble hovedkvarter for Lade flyplass, eller Fliegerhorst Lade på tysk. I Hommelvik, hvor tyskerne hadde sjøfly, het det Seefliegerhorst Hommelvik¹.

Etter at Tyskland gikk til krig mot Sovjetunionen sommeren 1941, kom det etter hvert russiske krigsfanger til Norge. De kom også til en leir nord for Lade kirke, der det i dag er idrettsplass og bolighus. Noe senere begynte tyskerne å bygge Lade flyplass. Ved veien sør for Lade gård sto det en kiosk. Den sto på peler med en plating foran, der det var rekkverk på begge sider inn mot kiosken. Foran kioskdissen var det skrudd fast et anløpet messingskilt med ordene «Spyt ikke på nogen». Kiosken var et vanlig samlingssted for oss barn. En dag sto vi og så på arbeidet som ble utført av russiske krigsfanger. Plutselig så vi noe, like foran oss, som opprørte oss meget. En tysk vakt begynte å denge løs på en fange med et kosteskaft, og fangen krøkte seg sammen. Vi ble sinte, og noen av de største av oss ropte: «Fy!». Vakten så opp, og

fikk se små jenter og gutter som stirret rasende på ham. Han slengte stokken fra seg og bare forsvant. Jeg tror ikke russeren forsto hvorfor mishandlingen plutselig stoppet, men hans kamerater som sto litt lenger borte, så selvfølgelig det hele og kunne fortelle ham at det var noen barn som hadde jaget bort mishandleren. Disse russiske krigsfangene hadde havnet i et land langt hjemmefra, og jeg tror det må ha gledet dem at barna der sympatiserte med dem. Vi var så å si deres allierte. Vi barna visste godt at tyskerne var vår fiende, og at de norske nazistene var de verste.

Også i byggearbeidene med ubåtbunkeren i Nyhavna måtte de russiske krigsfangene delta. Etter arbeidet kom de marsjerende opp Lade allé langs kirkegårdsmuren på vei til krigsfangeleiren. Lengst oppe svingte muren mot venstre, og ble bredere. Det var et fint sted å legge mat, som var borte når de hadde passert. I dag står det et stort tre foran stedet der vi la mat på kirkegårdsmuren. Dette var noe vi barna selv fant på, uten innblanding fra de voksne. Jeg tror egentlig ikke det var fordi vi syntes synd på russerne, det var mer en spontan handling, noe vi gjorde fordi det var spennende. De voksne visste hva vi holdt på med, for vi måtte tigge brød av mødrene våre. Når jeg sa til min mor at det var til russerne, sa hun ingen ting, fant bare fram et brød. Ingen formaning.

Om høsten hadde vi potetferie, det som

¹ «Horst» betyr rovfuglrede, Hitler hadde jo sitt «Adlerhorst», eller «ørnerede» på norsk.

*Lade og Østmarken sykehus rundt 1950. Vi ser overlegeboligen i treklyngen til venstre bak veien (se pil).
Postkort utgitt av Widerøes Flyveselskap - utlånt av Knut L. Vik.*

i dag heter høstferie. Vi barna måtte da hjelpe bøndene å plukke poteter. Tyskerne hadde bygget en vei like ved en stor potetåker. Der kom det marsjerende russiske krigsfanger. Like før de kom, strødde vi poteter på veien. Det ble selvfølgelig en del snubling når fangene skulle plukke opp potetene. De tyske vaktene ble sure på oss, men vi bare lo og tok det med knusende ro.

En gang hadde jeg tigget et brød av min mor, og oppsøkt et sted hvor russiske krigsfanger drev veiarbeid. Jeg fikk øyekontakt med en russer, og vi nærmet oss hverandre forsiktig. Plutselig sto det en tysk offiser foran meg, og begynte å kjefta noe forferdelig. Jeg holdt fram brødet, og han tok det. Så kikket han seg raskt rundt. Alle omkring hadde bøyd hodene og så ned. Hurtig stakk han til meg brødet og vinket meg av. Jeg har siden tenkt: var kjeftingen bare skuespill?

På slutten av krigen ble det satt opp en brakke ved grisehuset på gårdsbruket til Østmarka sykehus. Der kunne russerne hvile seg. En tysk vakt sto foran døra. Jeg tror han må ha vært den minste soldaten i den tyske hæren. Han var bare litt større enn mauser-riflen han bar i lærrem over den ene skulderen. Han gjorde noen vage forsøk på å hindre oss barn når vi ville inn døra. Der inne ble vi møtt med åpne armer. En gang begynte en stor kraftig russer å tale. Han gikk fram og tilbake på gulvet mens han talte høyt og manende. Hans kamerater ble stille, og lyttet andektig. Vi forsto selvfølgelig ikke hva som ble sagt, men oppfattet at det var noe viktig. Derfor ble vi også stille mens vi lyttet til de fremmede ordene. Bull-Hansen, en av våre lærere på Strindheim skole, hadde fortalt oss i klassen om den gamle pomorhandelen mellom russere og nordmenn. I denne brakka ble det en pomorhandel i miniatyr. Det var et festlig

Kirkegårdsmuren ved Lade kirke. Etter endt arbeid kom russerne langs kirkemuren fra venstre og gikk mot leiren som lå nede til høyre. Foto: Knut L. Vik, 2019.

møte mellom en russisk militær mannskultur og en norsk barnekultur. Vi kom med mat, og fikk leker som russerne hadde laget til oss. Jeg fikk et rundt brett av tre med håndtak til. På brettet sto det små høner av tre, og fra hver av dem gikk det snorer gjennom hull i brettet til en eggformet kule av tre. Når man svingte på kulen, hakket hønene i brettet. Alt var rikt dekorert med en glødet penn. De laget også ringer av metall. Var ringen for stor til en liten barnefinger, surret vi hyssing rundt delen av ringen inn mot håndflaten. Vi var stolte når vi gikk med russer-ring på fingeren.

Hvis noen tror vi var noen prektige og snille gutter, tar de skammelig feil. Bød anledningen seg, gjorde vi rampestreker, og særlig spennende var det når det var mot den tyske krigsmakten. En gang sto vi tre stykker på gårdsplassen til gårdsbruket på Østmarka sykehus. Det var min bror, jeg og vår ett år

eldre kamerat, Per Ramberg. Per fant alltid på de spennende tingene. Det kom tre tyske offiserer i stramme, grønne uniformer med høyskaftete, blankpussede støvler. De spurte etter sjefen. Jeg skulle til å peke på overlegeboligen hvor det var midlertidig kontor for sykehuset, men Per grep raskt inn og pekte på en liten dør til fjøset. Vi sto stille til vi så at en av dem la hånden på dørklinken. Bak den døren var et lite utedo over gjødselkjelleren. Da sprang vi og gjemte oss i vognbua, et stort rom med plass til mange vogner. Bakerst sto den gamle likvogna med store glassruter og svarte gardiner. Der krøp vi inn, og trakk for gardinene.

Vi var aldri redde for de tyske soldatene, for mot oss var de så disiplinerte og korrekte i sin opptreden. Vår parole var å ikke fraternisere med fienden. Men julaften 1944 ringte det på kjøkkendøra. Utenfor sto en tysk soldat, som spurte om å få låne en kaffe-

De russiske krigsfangenes brakkeleir ved Korsvika ca. 1942. Vi ser Sjømannshjemmet i øverste høyre hjørne. Korsvika er til venstre for bildet. Bilde fra Lade historielag.

Kaffekverna. Foto: August L. Nissen

kvern. Han så meget ung ut. Hans kamerater hadde sikkert valgt ham til «Operation Kaffeemühle» fordi han var den yngste og peneste. Uniformen hans så meget velpresset ut, han stilte vel i permuniform siden det var julaften. Min mor fant fram kaffekverna til ham, det var lenge siden den hadde vært i bruk. Etter at han hadde gått, sa min mor: ”Det var ikke noen ordentlig soldat, det var bare et barn i uniform.» Senere, da han kom tilbake med kverna, lå det nymalt kaffe i skuffen.

I april dagene 1940 kom noen tyske militærleger til Østmarka sykehus med en engelsk soldat. Han bare lå helt apatisk, for han hadde fått såkalt «shell-shock», eller granatsjokk, som vi sa på norsk. Doktor Guldsten, som hadde en sønn som ble øyelege i Trondheim, gikk bort til pasientens seng og sa: «Now you are among friends, you must wake up!». Da

Strindheim skole i 1933. Nærmest er den nye skolebygningen som var ferdig i 1933, og i bakgrunnen til venstre er en bygning fra 1914. Bromstadveien er utenfor bildet til høyre. Foto: Schrøderarkivet, Sverresborg Trøndelag Folkemuseum.

reiste pasienten seg opp i senga. De tyske militærlegene ble meget imponerte, og utbrøt: «Wie grossartig Therapie!» (Hvilken storartet terapi!). Siden ble pasienten helt frisk, og gikk omkring og raket løv. Han så meget snill ut. Vi barna ble begeistret for ham, og syntes det var spennende når han sang engelske sanger for oss, for det hadde vi ikke hørt før. Han var ganske lenge på Østmarka, men til slutt kom det noen tyskere og hentet ham.

Strindheim skole

Jeg gikk på Strindheim skole. Som ved så mange andre skoler, begynte og sluttet skoledagen alltid med salmesang. Fra første til fjerde klasse var piker og gutter blandet, men siden var vi adskilt. De kvinnelige lærerne ble tiltalt med «frøken», mens vi sa «lærer» til de mannlige. Jeg tror de må ha vært flinke pedagoger. Vi sang ganske meget, og ikke bare salmer. Det var veldig spennende å høre frøkna

fortelle bibelhistorie, for hun sluttet alltid når det var mest dramatisk. Hvordan vil det gå med Josef; blir han kastet i den dype brønnen av sine brødre, eller? Det får dere vite neste gang!

En gang måtte vi tegne kart over klasserommet med pulter og kateter og alt som var der. Til slutt måtte vi sette forbokstavene på pultene til de som satt på dem. Jeg mener det var en meget god måte å lære oss hva et kart er. Vi så jo klasserommet, og skulle få det ned på et A4- ark.

Fra femte klasse og oppover måtte vi lære korrekt norsk. Vi begynte også med fremmedspråk, og den gangen var det tysk. Jeg har en bok med tyske gjenfortellinger, trykket i 1944. Der ser jeg at fortellingene fra 1929 til 1939 var opptaksprøver til Sjøkrigsskolen. Nazistene ville at vi skulle bli gode

nazigutter, men vår lærer saboterte det. Vi lærte bare språket, ikke noe mer. Jeg husker første språktime etter at det var blitt fred. Da kom lærer Aspås smilende (det var helt uvanlig) inn i klassen og snakket bare engelsk.

To av guttene i klassen var en gang ute og padlet, og kanoen veltet. Bjørn Angell Jensen druknet, mens Sverre Daffinrud kom seg i land. Dagen etter kom lærer Haugen bort til oss i friminuttet og snakket lenge med oss. Det satte vi pris på. Han hadde en naturlig autoritet, og var alltid rolig. Når han kom inn i klassen, ble alle stille. Flink lærer var han også. Noen få lærere den gang hadde imidlertid holdninger som ikke blir akseptert i dag. Etter drukningsulykken holdt en av dem en tordentale som varte hele timen, og Sverre strigråt. Det var en selsom affære. Jeg husker at jeg tenkte: Hva mener du med det der? Begravelsen fant sted i Lade kirke. Vår klasse og noen lærere var til stede.

Denne læreren var en merkelig type. En gang sa han til en i klassen: «Nei, du blir ikke annet enn grøftegraver, du!» Gutten ble en meget dyktig kelner på Britannia hotell i Trondheim.

Da var det noe helt annet med lærer Haugen; dyktig lærer og alltid likedan mot alle! Det var imponerende å se ham klatre i tau. Han brukte bare armene, ikke beina. Lærer Haugen fulgte den norske turntroppen til OL i Berlin i 1936. Han viste oss bilder derfra, og det var mange av Jesse Owens, som vant 4 gullmedaljer: 100 m, 200 m, lengdesprang og 4 x 100 m stafett.

En annen populær lærer var Bull-Hansen. Han var nordfra, og det var som nevnt han som fortalte oss om den gamle pomorhandelen mellom russere og nordmenn. I geografi var han særlig festlig. Han slo med pekestokken på taklampen, det hørtes ut som en båts

I Strinda bygdebok 3 står det følgende om Strindheim skole under krigen:

Gymnastikkbygningen på Strindheim skole var rekvirert av tyskerne fra 1. september 1941 og krigen ut. Bygningen ble brukt som lager, og i det meste av tiden bodde det en tysk vakt der. De øvrige skolebygningene - unntatt den aller eldste - ble rekvirert fra 21. april til 1. august 1942 for å innkvartere tropper på vei til nordfronten. De hadde med seg kjøretøyer, kanoner og all slags utstyr, som ble plassert på gårds plass og plener. I perioden fra første august 1942 til 20. november 1944 var bygningene imidlertid frigitt og kunne tas i bruk av elever og

lærere. Da tyskerne i slutten av november 1944 på nytt overtok bygningene, ble de ikke frigitt før ved kapitulasjonen. Den siste tyske soldaten forlot skolen i 1945. Etter frigjøringen var både skolen og området rundt i elendig forfatning.

Om Berg skole står det bl. a.: Fra mars 1944 og skoleåret ut hadde 20 klasser fra Berg skole ettermiddagsundervisning med redusert timetall på Strindheim skole, og utover høsten fortsatte 11 storskoleklasser og 1 småskoleklasse fra Berg på Strindheim skole.

Et klassebilde fra 3. klasse, da vi hadde skole i kirkesalen på Sjømannshjemmet. Jeg husker jeg hadde sko med trebunner og overlær av fiskeskinn. Til avslutningen av skoleåret hadde jeg med til frøkna en flott blomsterbukett min mor hadde plukket i haven. Jeg var ikke helt glad for å ha med blomster, men jentene i klassen var stormbegeistret.

1. r. fra v.: Ivar Amundsen (med bøyd hode), meg, Finn Finseth, min bror Harald, Jan Iversen

2. r. fra v.: Aud Nordtømme, Brit Bentsen (g. Ramberg), Ragnhild Muus Falck, Rigmor Arnevik, Randi Ramberg, Torbjørn Eriksen.

3. r. fra v.: Bernhard Sundberg, Fridtjof Olsen, Gunnar Isaksen, ?, Odd Myhren, Hans Henrik Stokke, Egil Jakobsen, Arne Fuglaas.

Det ble sagt at fotografen var nazist. derfor gjør noen av guttene grimaser.

Ivar Amundsens kusine var Liv Ullmann, deres mødre var søstre. Brit Ramberg er gift med en eldre bror av Randi, Per Ramberg. Deres onkel var Hans Ramberg, en internasjonalt kjent geolog. Brit og Per er fremdeles mine nære venner. Odd Myhren var sønn av sjåføren på Østmarka sykehus, Hans Henrik Stokke var sønn av forvalteren på Østmarka sykehus, hans mor var vel den eneste mora som var yrkesaktiv. Hun var privatpraktiserende lege. Bilde utlånt av August L. Nissen.

avgang. En gang, i en skrive­time, ba han meg gå rundt i klassen for å finne ut hvem som skrev penest. Det var greit. Han spurte derpå om hvem som skrev styggest. Det var pinlig, for det var min beste venn. Jeg ville ikke svare på det. Han var forståelsesfull, og presset meg ikke. Som lærer visste han selvfølgelig begge svarene. Jeg husker han leste høyt fra en spennende guttebok skrevet av Sverre Vegenor, som skrev mye for Detektiv-Magasinet.

Jeg mener våre lærere var kreative og kunnskapsrike, Strindheim skole var den gang en kunnskapsskole.

Under krigen ble Strindheim skole rekvirert av tyskerne to ganger – våren 1942 og fra november 1944 til krigen var over. Da måtte vi flytte ut og ha skole et annet sted. I 1942 hadde vi som bodde nord for jernbane-

linja, skole i kirkesalen i Sjømannshjemmet og resten av klassen i Skipsmodelltanken. I den andre perioden hadde vi klasserom i Trondhjems Canning på Buran. Der hadde vi Haugen som lærer. Vi hadde også klasserom i et privat hus i Lagmann Dreyers gate 1. Der hadde vi Aspås som lærer.

Krigens siste dager

Vi kom fra skolen en dag på slutten av krigen. Vi sto på veien like utenfor Lade gård, jeg hadde bøyd meg ned for å knytte skolissen. Da hørtes et brøl, jeg kikket opp og fikk skimt av et jagerfly som tok av. Like etterpå hørtes et høyt brak, og masse røyk steg opp. Flyet hadde falt ned i haven på Lade gård. Jeg så det bleke forskrekkede ansiktet til en flysoldat som kom løpende. Det var ikke noe for oss å gjøre der, derfor gikk vi hjem. Jeg fortalte min far hva vi hadde opplevd. Min far, som

Til venstre: Feldwebel Martin Wunderle. Foto fra Werner Girbigs bok. Til høyre: Martin Wunderles grav på den tyske gravlund på Havstein kirkegård. Min gamle barndomsvenn Per Ramberg og jeg brukte å besøke den tyske gravlundene på Havstein kirkegård (Friedhofen), gjerne på våren, for å se til graven hvor Feldwebel Martin Wunderle ligger. Foto: August L. Nissen.

var psykiater, sa bare; «Det er ikke noe rart at et tysk fly ramler ned, det er da krig». Det var så mye som hendte da, derfor ble hendelsen fort glemt. Hadde det hendt i dag, ville det vel blitt et voldsomt oppstyr med krisepsykia-ter som hadde innkalt barna slik at hendelsen hadde blitt banket inn i skallen på dem slik at de ikke skulle glemme den.

Grunnen til at jeg husker den, er at mange år senere kom jeg over på Internett en tysk bok² om det tyske jagerflyvåpenet i Norge under krigen, Jagdgeschwader 5 (JG 5). Der står det at flere piloter omkom ved landing etter flykamper over Trondheim, men kun én omkom ved avgang - Martin Wunderle fra Swaben omkom 3. april 1945.

En flyskvadron (Staffel) hadde ofte hund som maskot (en staffelhund). Hver skvadron hadde et emblem (wappen) som ble malt på skvadronens fly, og en hund som var maskot i en slik skvadron, het en wappenhund. På Lade var det en slik skvadron. Etter at flytypen Messerschmitt Bf 109 ble tatt i bruk, bød det å ta med hunder ved flyforflytning på visse plassproblemer. I en tomotors Messerschmitt fløy piloten maskinen, mens radiooperatøren hadde hunden på fanget. I et enkeltsett fly som Bf 109 var det umulig. Før avgangen fra Trondheim til Herdla ved Bergen den 3. april 1945 hadde Hauptmann Treppe gitt streng ordre om ikke å ta med hunder i deres Bf 109-er. Til tross for det puttet Feldwebel Wunderle Wappenhunden «Lockheed»³ i sin maskin. Da han tok av, forsvant hunden inn i den bakre del av maskinen. Den må ha viklet seg inn i noen kontrollkabler, for

Emblemet til en skvadron som hadde fly stasjonert ved Lade flyplass på slutten av krigen. Hunden biter over et russisk jagerfly.

Foto fra Werner Girbig; Jagdgeschwader 5 "Eismeerjäger".

piloten mistet herredømmet over maskinen - som gikk i bakken.

Før krigen og under den var tysk det første fremmedspråket vi lærte. Den første timen etter at freden var et faktum og vi skulle ha vår første time i fremmedspråk, husker jeg lærer Aspås kom inn i klasserommet. Han smilte litt og snakket fra da av bare engelsk, det var endelig fred.

Min far sa noe da krigen var slutt, jeg syntes var rart den gang. Han sa: «Tyskerne tapte krigen, så går det noen år, og så er de våre allierte».

August L. Nissen, f. 1932, er utdannet cand.real ved Universitetet i Oslo. Har vært forsker/geolog ved Norges geologiske undersøkelse til fylte 70 år.

² Werner Girbig: *Jagdgeschwader 5, «Eismeerjäger»*. Motorbuch Verlag, Stuttgart.

³ Navnet til hunden Lockheed er etter et internasjonalt selskap som produserte mange sivile og militære fly, det het Lockheed Corporation